

קריאת מדידה בשבת

בכרך זה (עמ' 49-57 לעיל) התפרסם מאמרו של הרב יצחק שיף בדבר "התעמלות. עיסויים ופיזיותרפיה בשבת".

מצאתי לנכון להעיר על נקודה אחת — שולית למדי — הנזכרת במאמר, בקשר לרכיבה על אופניים עומדות כתרגיל פיזיותרפי. הרב הכותב מזהיר (בסיכום אות ג') שלא לכוון למהירות מדויקת, וטעמו (בהערה 6), „דאסור למדוד בשבת“.

קריאת נתונים איננה מדידה

יש להעיר דתמיהני האם שיך איסור מדידה בכה"ג. בעצם שאלה זו רחבה יותר, ביחס לכל קריאת מוגה או שעון-נתונים כלשהו; האם עיון בו נחשב למדידה שנאסרה בשבת (מדרבנן).

ומצינו בשו"ע או"ח ש"ח סנ"א „מה שמורה על השעות שקורין ארילווי"ו בין שהוא של חול בין שהוא של מין אחר יש להסתפק אם מותר לטלטלו“. והטעם במג"א „דדמי למדידת הזמן או הצל והוא כלי שמלאכתו לאיסור“. ומקורו במהרי"ל המובא בב"י. ושם כתב „ואע"ג דלאו מדידה גמורה היא מדידת הזמן מ"מ יש לדמותה" ושם בהמשך: „ומה ששמעתי על של חול ואדוני כתב חוליות, איני יודע אם ר"ל שמראות בצל ע"י החוליות, ומ"מ מג"ל לחלק ואפשר דגרע טפי דמודד הצל מממש“.

דברים אלו אמורים בשעון חול או צל שיש בהם פעולה כלשהי הנעשית ע"י האדם הנושאת אופי של מדידה פיסית. בשעון חול האדם הופך הצלוחיות ועי"כ „מודד את הזמן“. וכן בשעון צל נאמר שם „דמודד הצל מממש“ (ולא נתבאר לי בדיוק מהי הפעולה).

ברם בקריאת נתונים מתוך מחוץ כלשהו, כגון שעון, סמי מדידה מהכא. ואכן האחרונים התירו בשופי טלטול שעונים שלנו בשבת. ראה בשע"ת שם, במחצה"ש, בפמ"ג, בערה"ש ובמשנ"ב. ומה שאסרו שם בשעוני קיר לענ"ד הטעם משום משיכת השלשלת וכד' (עין בפמ"ג) שזו פעולת מדידה או מכה בפטיש, ופוק חזי דלית מאן דחייש מלעין בשעון קיר לדעת מה השעה.

הנהגה בנדוננו האדם איננו מעיין בשעון בלבד אלא מסובב ברגליו ומעונין להגיע למהירות מסוימת שידענה עפ"י השעון. לענ"ד אין לשייך את שתי הפעולות זו לזו — סיבוב הגלגל וקריאת השעון — ולראות בשילובן פעולת מדידה. האדם מפעיל את הגלגל כפעולה פיזיותרפית, ודעת כותב המאמר להתירה. ברור, איפוא, שאין סיבוב הרושות מיועד למדידה, אלא להתעמלות, ורק מסיבות כלשהן האדם קורא את התוצאה במחוץ (=שעון), ואיה פעולת המדידה?

וגם אם הוא מתכוון לדייק ולשמור במדויק על מהירות קבועה ס"ס לא המדידה היא מטרת פעולה זו, אלא הרצון להתעמל כמצווה עליו, ולענ"ד אינן להגדיר כמדידה את סיבוב הדוושות והתאמתן למהירות הרצויה מעצם ההגדרה הבסיסית של מושג המדידה.

„מתעסק" אצל מדידה

זאת ועוד; לענ"ד יש לראות בכל הנושא מעין „מתעסק אצל מדידה“, דשנינו בשלהי מסכת שבת (קנ"ז ע"ב): „עולא איקלע לבי ריש גלותא. חזייה לרבה בר רב הונא דיתיב באוונא דמיא (=גיגית מלאה מים) וקא משח ליה. א"ל: אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה, דלאו מצוה מי אמור? א"ל מתעסק בעלמא אנא.“

וצריך להבין, היכן מצינו באיסורי שבת היתר לכתחילה „להתעסק" באיסור וצ"ל שבכה"ג כלל לא חלה הגזירה וכש„מתעסק" אין זו בכלל מדידה מעצם הגדרת המדידה.

והנה בטור א"ח ש"ו מצינו: „ולחש שמלחשים על כאב ראש שלוקחין אוורו ומזרדין בו ג' אמות ג"פ ואומרים לחש על המדידה, אבי העזרי התירו דמשום לחש ליכא שמותר ללחוש בשבת. ומשום מדידה נמי ליכא דמתעסק הוא אצל מדידה. והר"ר משה הכהן אסרו והר"מ מרוטנבורג היה מדמה אותו למדידה של מצוה.“

ולכאורה הרי כאן מודד אוורו של חולה בפעולת מדידה מכוונת ולשם רפואה סגולית ומדוע פעולה זו נחשבת רק כ„מתעסק אצל מדידה"? וצ"ל שאין כוונתו לדעת את המדה הפיסית של האזור אלא לרפא את החולה וגם זאת נקרא „מתעסק“.

ומעין זה מצאתי בשו"ת חלק יעקב ח"ג סי' כ"ד לענין מדחום בשבת, וז"ל: „ולמדוד אזור מי שהוא חולה... משום מדידה ליכא דמתעסק הוא אצל מדידה. מדידה אסור רק כשוונתו במדידה לידע המדה של הדבר הנמדד, אבל בהאי אין לו נפ"מ לידע המידה של האזור... וה"ג בנד"ד (= במדחום) אין לו נפ"מ לידע המדה של הכספית, רק שע"י מדידה זו יודע גובה החום שבגופו והוי כמתעסק“.

וא"כ נ"ל שגם בהפעלת אופניים עומדות במהירות קבועה „מתעסק הוא אצל מדידה“.

הערת המערכת: תגובת הרב י. שיף תפורסם אי"ה בגליון ל"ה של אסיא.